

„A pokolba a matematikával!”

október 8, 2018

MARIO MONTESSORI ÉS A.S. NEILL vitatkozik iskoláikról és a neveléshez fűződő radikális álláspontjaikról 1964-ben

(Fordította: Miskolczi Zsuzsa)

Csaknem öt éve jelent meg egy bizonyos könyv Amerikában egy idős angol tanárember, A. S. Neill tollából *Summerhill – A Radical Approach to Child Rearing* (Summerhill: a gyereknevelés radikális megközelítése) címmel. A könyvkiadók ezt a típusú könyvet hívják *sleeper*-nek (szó szerint „alvó”). Eleinte ugyanis kevés figyelmet kap, ám aztán elkezdenek beszélni róla itt, vitatkozni ott, majd hamarosan kisebbfajta országos kultusszá növi ki magát, míg el nem jut odáig, hogy a gyerekekről és a nevelésről folytatott naprakész diskurzus folyamán valaki egészen biztosan felteszi a kérdést: „Na és, a *Summerhill*t olvastad már?”

Nagyjából ezzel egy időben, a Connecticut állambeli Greenwich-ben szülők egy csoportja egy másikfajta, 50 évvel azelőtt még Amerika-szerte széles körben kedvelt, de azóta szinte teljesen feledésbe merült módszeren alapuló különleges iskolát alapított. Az említett módszert Olaszország első női doktora, Maria Montessori dolgozta ki sokéves kísérletezés után, melyet Róma nyomornegyedeiben hajtott végre.

Az angliai Summerhill, és a világszerte alakuló Montessori iskolák mind abból a tételből indulnak ki, miszerint a gyermek rendelkezik egy „mélyre gyökerező késztetéssel”, hogy cselekvőképes, alkotó felnőtté váljon, és ez a legmagasabb fokon úgy valósul meg, ha a szülők és a tanárok legkevésbé ártják bele magukat a folyamatba.

Summerhillbe hattól tizenöt éves korig járhatnak a tanulók, és akár hónapokig megengedett számukra, hogy ne járjanak tanórákra, ha épp ez a vágyuk. Az iskola szabályait a diákszavazatok alakítják. Az iskola fő célja, hogy a gyerekeket ne kényszerítse a tanulásra, hanem inkább abban segítse, hogy érzelmileg egészséges, boldog és önszabályozó emberekké váljanak. Mindemellett azonban a summerhilli diákok nagy többsége lelkesen tanul szerteágazó érdeklődési körének megfelelően. Szokatlanul kevéssé mutatnak lázadásra való hajlamot, és a felnőttekkel való kapcsolatukban feltűnően magabiztosak. A tanulásra való kényszerítő szabályok hiánya ellenére – vagy épp azért – igen sok diák kiváló eredményeket ér el a mérnöki tudományok, a matematika, kézműipar, a művészetek és pedagógia területein.

A Montessori diákok ezzel ellentétben már három éves koruktól járnak iskolába, és egy „előkészített környezetben” dolgoznak, amely a formális tanulásra helyezi a hangsúlyt. Minden gyerek a saját tempójában haladhat. Maguk választják ki azt az eszközt, mely az adott pillanatban leköti figyelmüket, és ezzel egyedül vagy csoportban dolgoznak, ahogy kedvük tartja. Ha figyelmük más irányba terelődik, szabadon visszavihetik az eszközt a helyére – a rendre nagy hangsúlyt fektetnek a Montessori tanteremben – és másikat választhatnak.

A módszer azon a meggyőződésen alapul, hogy az érzelmi egészségből természetesen következik a gyermek veleszületett tanulási vágya. Szinte sohasem fordul elő, hogy egy Montessori tanár egy egész osztályt figyelemre intve próbáljon oktatni. A Montessori tanulók általában már négy évesen tanulják a matematikát, szorzást és osztást is; olvasni-írni négy vagy öt évesen, négyzet- és köbgyökvonást hat-hét évesen. Annak ellenére, hogy minimális felügyeletet biztosítanak, az antiszociális viselkedés szinte egyáltalán nem jellemző a Montessori iskolákban.

Az utóbbi hónapok folyamán több olyan kezdeményezés is indult, mely során Summerhill mintájára alapítanak magániskolákat,

ezek közül az egyiket a színész és komikus Orson Bean szervezi épp New York-ban. Az utóbbi öt évben több, mint 50 a Montessori módszerrel dolgozó iskola alakult New England-től Kaliforniáig.

Az emberekben újra feléledt az a gondolat, hogy a jó neveltetés alapját több személyes szabadság és önfejlesztés képezi, mint amennyit az iskolák jelenleg nyújtanak. Mindazonáltal Summerhill szószólói és a Montessori módszer támogatói között komoly véleménykülönbség van a tekintetben, hogyan kellene a gyerekek felszabadítását elvégezni. (További tájékozódásra ajánljuk A. S. Neill *Summerhill* c. könyvét a Hart Publishing kiadótól, és E. M. Standing *Maria Montessori, Her Life and Work* c. könyvét, melyet a Mentor-Omega adott ki. Ezen kívül Maria Montessori számos könyvét – a nagyobb könyvtárakban szinte minden műve biztosan megtalálható.)

A Redbook nemrég megszervezte a két híres-hírhedt módszer vezető egyéniségének első személyes találkozóját. A 80 esztendő A. S. Neill vállalta a 100 mérföldes utat Leistonból Londonba, hogy találkozzon Mario Montessorival, aki a hollandiai Amszterdam közeli otthonából utazott a találkozóra. A hatvanas évei elején járó Mario Montessori az 1951-ben elhunyt doktornő egyetlen gyermeke: A Nemzetközi Montessori Egyesület élén elkötelezett módon terjeszti édesanyja tanait. A találkozó helyszínéül a London Egyetem egyik termére esett a választás. Szívélyes visszafogottsággal és érezhető bizalmatlansággal üdvözölték egymást.

NEILL (*a rá oly jellemző kacsintás kíséretében*): Na, min is kapunk ma itt hajba?

MONTESSORI (*mosolyogva*): Nem áll szándékomban hajba kapni Önnel. Ön biztosan kemény ellenfél, hiszen egész életében keményen harcolt – az ügyéért, úgy értem.

NEILL: Kedves barátom, Ön egy mélységesen tudatlan emberrel áll szemben. Sose olvastam John Dewey-t. Sokszor megvádoltak

azzal, hogy Rousseau követője vagyok, de bizony egy sort sem olvastam tőle. Sok évvel ezelőtt megvettem Montessori köteteit, majd ellátogattam egy londoni Montessori iskolába, ahol döbbenetes élményben volt részem. Volt ott egy hölgy, Signorina Maccheroni volt a neve...

MONTESSORI: Igen, így van. Ő azóta is ott van.

NEILL: Együtt figyeltük a tevékenykedő gyerekeket, és az egyikük hosszú lépcsősort épített valamilyen speciális kockákból, majd vonatnak használva ráült, végigpöfögött a termen, mire a hölgy borzasztó ideges lett és elkobozta a vonatot a fiútól. Megkérdeztem tőle, hogy mi az ördögnek csinálta, mire közölte, hogy azért, mert a gyermek a taneszközöket nem rendeltetésszerűen használta. Mire én megjegyeztem, hogy ha arról szól a Montessori pedagógia, hogy egy gyerek játék közben nem engedheti szabadjára a képzeletét, akkor nekem az nem tetszik. Miért kéne ragaszkodni a lépcsőépítéshez? Milyen válasz adható erre? Igaz, mindez régen, már vagy ötven éve történt. De Ön szerint igaza volt a hölgynek vagy sem?

MONTESSORI: Hát, először is Mr. Neill, én...

NEILL: Ne hívjon engem *Mister* Neillnek, kérem.

MONTESSORI: Rendben, Neill. Először is le szeretném szögezni, hogy én még Önnél is sokkal tudatlanabb vagyok. A kérdésére válaszolva pedig meg kell említenem, hogy Dr. Montessori a nagyon szegény sorban élő gyerekekkel kezdett kísérletezni. Akik, mondhatni, erősen fegyelmezetlenek voltak. Ha léteznek három-négyéves bűnözők, akkor ők abból a fajtából valók voltak. Montessori doktornő ellátta őket speciális taneszközökkel, amitől a magatartásuk megváltozott. Ő maga sem, ahogy Ön sem értette pontosan mitől is következett be a változás, egész addig, míg el nem érte azt a kort, amiben Ön is épp van. Ám a destruktív elemek eltűnésének okait feltárandó erőfeszítései során mindvégig próbálta fenntartani

az első iskolája tárgyi körülményeit. Ezért volt eleinte meglehetősen rideg. Na már most, amikor egy gyermek a világra jön, minden ismeretlen a számára, ugyebár?

NEILL: Hogy mondja?

MONTESSORI: Minden ismeretlen számára. És tudat alatt azt tűzi ki célul, hogy a környezetét megismerje, hogy a különböző tárgyakat felismerje: a méretüket, a tulajdonságaikat. Más szóval, elkezd felmérni. A „hosszú lépcső” a taneszközök részeként abban segítette a gyereket, hogy például a különböző dimenziókat felmérje. Életének legelső, rendkívül érzékeny szakaszában a gyermek természettől fogva vonzódik az ilyen élményekhez. Amennyiben egy gyermek nem tudja kiélni természetes késztetéseit, a fantázia világába menekül.

A cél nem az, hogy megakadályozzuk, hogy oda meneküljön, hanem, hogy megpróbáljuk visszahozni onnan – hogy erősítsük természetes késztetéseit a koordináció, önkontroll és intelligencia elsajátításának irányába. Ami a taneszközök iránti kritikáját illeti, Dr. Montessori erre mindig azt mondta, hogy bármit a gyermek kezébe adhat. Legyen akár vonat, ha az a vágya. Ha téglát, akkor azt. De ha lovagolni akarja megtanítani, ne mikroszkópot adjon a kezébe, mert annak nem veszi hasznát a lovaglásnál. Ezért fejlesztette ki azt a sokféle taneszközt.

NEILL: A Montessori hívők nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a gyerek jó oktatásban részesüljön. De tudja, én nem sokat adok a jó oktatásra. Egyáltalán, mi az, amit Önök oktatásnak neveznek?

MONTESSORI: Az jó oktatás lényege az átlagember szerint az írás, olvasás és számolás elsajátítása. Pedig szerintem távolról sem. Ez az egyik olyan pont, amelyben Montessori doktornő nem értett egyet és én sem értek egyet azokkal az iskolákkal, melyek magukat Montessorinak hívják, főként a jelenlegi Egyesült Államokban. A hangsúlyt arra fektetik, hogy

a gyereket meg kell tanítani arra, hogyan képezze önmagát. Montessori doktornőt az izgatta, hogyan tud harmonikus egyéniséget kialakítani egy gyerekben, hogy se önmagával, se a felnőttekkel ne kerüljön konfliktusba.

NEILL: Akkor bizony borzasztóan hátráltathatták a szülők!

MONTESSORI: Kinek a szülei?

NEILL: A tanítványai szülei. Nem tartozott kollégium az iskolájához, ugye? A gyerekek biztosan rengeteg összetűzésbe kerültek a saját szüleikkel.

MONTESSORI: Ahogy mondja. A szülők alkalmi munkások voltak. Némelyek priusszal is rendelkeztek. Piszkosak voltak, és az anyukák még a fésűt sem ismerték. Az igénytelenség olyan méreteket öltött, hogy ha megkérdeztek egy férjes asszonyt, hogy miért nem törődik magával, azt felelte, hogy nincs arra szükség, hiszen úgyis fogott már magának férjet. Ilyen volt a hozzáállásuk, ami egészen biztosan hatással volt a gyerekekre is. De meglepő módon egy idő után a gyerekek elkezdték átformálni a szülőket. Amikor ezek a gyerekek tisztán mentek haza, és elkezdtek rendet rakni otthon, az anyák elszégyellték magukat és összekapták magukat.

NEILL: Igen, igen.

MONTESSORI: Igen, és ugyanezek az anyák, mikor látták, hogy a gyerekeik írnak és olvasnak, odamentek Montessori doktornőhöz, és azt mondták, borzasztóan szégyellik magukat, és megkérték, hogy tanítsa meg őket is írni. Ez fantasztikus, hogy négy-öt éves gyerekek ilyen hatással tudtak lenni a felnőttekre!

NEILL: Hát, tőlem ez nagyon távol áll. Nagyon távol!

MONTESSORI: Miért mondja ezt?

NEILL: Azért, mert Ön itt oktatásról beszél, olvasásról, írásról, számolásról, tudományról, míg az én eszem az élet dinamikáján jár, a gyerekekben élő dinamikán, azon, hogyan

fogjuk megelőzni, hogy egy gyerek Gestapo-tag legyen, vagy rasszista, vagy ilyesmi. A világ betegségeitől hogyan tudjuk megóvni? Az érdekel engem, hogy mit tudunk azért tenni, hogy megakadályozzuk, hogy egy gyerekből rasszista legyen, hogy megakadályozzuk abban, hogy életellenes legyen. És a válasz nem hiszem, hogy az oktatási módszerekben rejlik.

MONTESSORI: Mit gondol, hogyan lehet megvédeni az ilyesmiktől egy gyereket?

NEILL: Mindenekelőtt szeretettel. Úgy értem, az egyetlen gyerek, akivel nem tudtam mit kezdeni az iskolában egy olyan gyerek volt, aki csecsemőkorában nem kapott szeretetet. (*Hatásszünet.*) Egy rettenetes filmet láttam nemrég a BBC-n úgy egy éve, amelyben egy olyan franciaországi óvodát mutattak be, ahol a gondozók vagy apácák, vagy akárkik, csakis fizikai figyelmet fordítottak a gyerekekre, szeretetet nem mutattak. Az összes gyerek csak ült és hintáztatta a testét előre hátra, és amikor az újságíró egy plüssmackót akart adni egy kislánynak, az csak meredt rá közömbösen. Mindnek halott volt a tekintete. Pontosan bemutatta azt a szörnyűséget, mi történik, ha egy gyerek nem kap szeretetet.

Ezért én innen közelítek a dolgokhoz: a legelső dolog, amit már a kezdetektől kapnia kell egy gyereknek, az a szeretet. És teljesen mindegy, hogy hogyan tanul meg olvasni, szóképmódszerrel vagy a szótagolóval. Ötven év múlva nem ez fog számítani. Summerhillben semmilyen módon nem próbáljuk átgyúrni a gyerekeket. Úgy értem, hagyjuk őket élni és saját magukat szabályozni. Négy-öt éves korukban ez nem lehet egyszerű. Mi csak öt-hat évesen kapjuk meg őket, és fokozatosan merülnek bele az önkormányzati tevékenységbe, de már ötéves korban is egészen értelmesen tudnak hozzászólni a gyűlések témáihoz. Alapjába véve, azt hiszem ez Summerhill lényege, hogy a gyerek legyen szabad már a legelején, és nem mondják meg neki, hogyan éljen. Persze az is igaz, hogy a közösség igenis megmondja. A közösséghez muszáj alkalmazkodnia.

MONTESSORI: Tökéletesen egyetértek önnel. Én egy még meggyőzőbb példát hozok fel, mint ön. Úgy 1923-24 táján élt egy holland doktor, aki árvaházat vezetett, ahol voltak dolgozó anyák gyerekei is, akik csak napközben tartózkodtak benn. Ám rengeteg árva gyerek halt meg.

NEILL: Micsoda?!

MONTESSORI: Hathónapos korukban elkezdtek legyöngülni, és meghaltak. Holott tökéletes higiéniai körülmények uralkodtak. A nővérek minden gyerekkel egyformán bántak, árvával, nem árvával egyaránt. A dolgozó anyák mély szegénységben élő emberek voltak, piszkosak, előnytelen körülmények között éltek, higiéniai szempontból. Az ő gyerekeik mégis szépen gyarapodtak. A doktor észrevette, hogy az egyetlen különbség az volt, hogy amikor ezek az anyák este megérkeztek, felvették a gyerekeiket és ölelgették-csókolgatták őket, míg az árvákkal, szegény kis ördögökkel, semmi ilyesmi nem történt soha. Így aztán az orvos utasította a nővéreket, hogy ők is tegyenek így, mutassák ki a szeretetüket a gyerekek felé. És mi történt? A halálozás megszűnt. Egyszóval a szeretet iránti igény óriási a gyermekekben.

A bajok akkor kezdődnek, mikor megengedik az anyáknak, hogy olyan dolgokra kényszerítsék a gyerekeiket, amikre még korban nem érettek. Ez ugyanis a természet ellen megy, és innen erednek a bajok. Montessori a könyveiben azt írja, hogy a gyerek egyes számú ellensége a felnőtt, ezek közül is az apja és az anyja. Nem értik ugyanis a növekedés természetes folyamatát, és amikor látják, hogy a gyerek nyúl valamiért, próbál megérinteni valamit, rászólnak, hogy azt nem szabad. És ekkor a gyerek konfliktusban találja magát – az őt mozgató energia, mely arra vezet, hogy cselevőképes ember váljon belőle, és a szülő, vagy nevelő parancsa között, mely azt mondja neki, hogy ezt nem teheted, mert szerintem ez nem helyes.

NEILL: Igen, de ne feledjük, hogy a gyakorlatban ezt nem lehet

teljes mértékben elkerülni. Ha egy anya épp vacsorát főz, nem engedheti meg, hogy a gyerek odamenjen a tűzhelyhez és rátegye a tenyerét. Nemet kell mondani neki.

MONTESSORI: Persze, persze. Ezt hívjuk józan észnek.

NEILL: Igen, ez egy más dolog.

MONTESSORI: De adott esetben egy gyerek az apja valamelyik holmijával akar játszani, az anyuka pedig pofon vágja, mert az az apuka dolga, nem szabad hozzányúlni. Vagy például egy tányért akar megkaparintani, rászólnak, hogy hagyja békén, mert még eltöri. És akkor adnak a gyerekek mindenféle haszontalan, eltörhető játékot. Amint pedig törekeny dolgokhoz jut a gyerek, ripityára fogja törni. Nyilván. De ahogy már említettem, Montessori doktornő esélyt adott nekik arra, hogy szabályozzák saját magukat, és ez a fajta agresszió és destruktivitás megszűnt. Ez győzte meg őt: a gyűlölet és erőszakosság megszűnése.

NEILL: Nos, én üdvözlök minden olyan rendszert, ami minimalizálja a gyűlöletet, természetesen. Erről jut eszembe, hogy amikor anno a gyerekeknek pszichoterápiát tartottam – akkoriban mondhatni freudi álláspontot képviseltem – a tanárok egyikét megkértem, hogy készítsen egy családot, apukát, anyukát, lány – és fiútestvért: babákat nemi szervekkel és a nemüknek megfelelő ruhákba öltöztetve, majd kiraktam az irodámban őket csak úgy szanaszét heverni. Az anyukát hathetente újra kellett varrni. Őt ugyanis folyton halálra rugdosták – az apukát viszont nem. Az apukákról szóló freudi teóriát teljesen meghazudtolta. Mindig az anya felé irányult a gyűlölet.

MONTESSORI: Milyen korú gyerekekről van szó?

NEILL: Tizenkét évesig mindenféle.

MONTESSORI: Szóval tizenkettő. Hát, igen, ebben a korban jellemző az agresszió. Úgy gondolom, három-négy éveseknél épp

az ellenkezőjét tapasztalta volna.

NEILL: Próbálom összekötni az ön álláspontját az oktatásról, írásról, olvasásról azzal, amit én fontosnak tartok: megszabadítani a gyerekeket a bűntudattól. Az eredendő bűn gondolatáról, meg attól, hogy a szexualitás az ördögtől való. Én ezekre összpontosítok, hogy a bűnösség tudatától megszabadítsam őket, de valahogy nem találom a találkozási pontot.

MONTESSORI: Nos, abban az értelemben összevágunk a dolgok, hogy én azt tartom, hogy ha egy gyereknek megengedjük, hogy konstruktív tapasztalatokra tegyen szert, akkor kevésbé fordulnak a destruktívakhoz. Montessori doktornő erre kicsit frivol módon mindig azt mondta: „Ha a kezek el akarnak tévedni (*sokatmondó mozdulat*), de az tiltva van, merre fognak tévedni? Természetesen oda le.”

NEILL: Nem, nem, nem! Én pont azt mondom, hogy ez így nem jó! Ez épp, hogy a brit magániskolák elveivel egyezik, miszerint minél jobban lefárasztjuk őket mindenféle sporttal, annál kevesebbet fognak maszturbálni.

MONTESSORI: Nem, nem! Én nem a sportokra gondoltam. Én úgy látom, hogy a gyerekek önmaga építése közben sok dologra van igénye, de biztosan nem a sportra. Abban a bizonyos korban sok tevékenység van, amit szívesebben csinál a sportnál, olyannyira, hogy a játékaikat is feladja értük. Ha például meg akar valaki tanulni úszni, hogyan tudja megtenni, ha nem próbálkozhat? És ha nincs megengedve, hogy megtanulja koordinálni a mozgását, akkor máshol fogja keresni a vágyai teljesülését. Ugyanez a helyzet az intellektualizmussal: ha megakadályoznak valakit abban, hogy bizonyos tapasztalatokra szert tegyen, máshol fogja keresni a kielégülést. Az egyik ilyen út, a maszturbáció. De kedves barátom, ez a jelenség megszűnt, amikor a gyerekeknek lehetőségük volt azt tenni, amit akartak és amire szükségük volt. Nem az elnyomás volt a megoldás.

NEILL: Én sem találkozom ilyesmivel az iskolámban. A negyven év alatt senkinél sem tapasztaltam, hogy maszturbált volna, de attól még nem gondolom, hogy ez egészséges dolog lenne.

MONTESSORI: De abban egyetért, hogy nem természetes dolog? Végül is a szervek amikor elérik az érettség fokát, funkcionálni vágnak. De ha ez idejekorán történik, az arról tanúskodik, hogy valahol valami hiány lépett fel.

NEILL: Nem is annyira hiány – inkább a félelem attól, hogy tilosban jár valaki. Szerintem ez már a bölcsőben elkezdődik, hogy a gyerek reagál a felnőttek megnyilvánulásaira. Abban amúgy nem értek egyet, hogy a maszturbáció egy természetellenes dolog. Inkább azt érzem, hogy a Montessori hívők túl sok felnőtt mintát próbálnak ráoktrojálni a gyerekekre. Ez csak egy benyomás, nem tudok rá bizonyítékokat hozni. Nem tudok erről a témáról eleget ugyanis. De valahogy az az érzésem, ez a felnőttek berögződését tükrözi.

MONTESSORI: A lényeg az, a fő célunk az, hogy az életre neveljük a gyereket, és ne az olvasás-írás-számolás álljon a középpontban. De ha a társadalom azt kívánja meg, hogy ezeket a gyerekek megtanulja, mert ez szolgálja az egyéni boldogulását, akkor ha ezeket nem tanulja meg, hátránnyal indul az életben. Nem mi tanítjuk meg a gyereket az alapkészségekre. Mi csak elé tesszük az eszközöket, amely révén számára vonzó tapasztalatokra tehet szert. Ezeken a taneszközökön keresztül jutnak az alapkészségek birtokába. Hangsúlyozom, ez önmegvalósítás és nem külső kényszerítés.

NEILL: Ha már az önálló tanulásnál tartunk, én például még nem találkoztam olyan gyerekekkel, aki ne tanulta volna meg használni a kezeit. Nálunk van olyan, aki maga készíti a bútorait. Kitalálnak valamit és kreatívan megvalósítják. Alapjába véve azt gondolom, hogy a szabad gyerekek nagyon konstruktívak.

MONTESSORI: Akkor egyetért abban, hogy ha egy gyerek mondjuk,

fából szeretne készíteni valamit, egy dobozt például, akkor szüksége van arra a tudásra, hogy hogyan tudja használni a szerszámokat? Nincs szüksége önfegyelemre ahhoz, hogy megtanulja, hogyan kell azokat használni?

NEILL: De igen, de azért hozzáfűznék valamit ehhez. Pár éve meglátogattam egy nagy iskolát, ami híres volt a kézműipari tárgyairól, és láttam, ahogy 25 gyerek egyszerre gyalulta a deszkákat. Megkérdeztem a tanárukat, hogy szerintem hány olyan gyerek lesz, aki ezt az iskola elvégzése után tovább fogja űzni hobbiként? Azt felelte, egy sem. Ezt akkor ugyan nem mondtam neki, de azt gondoltam, azért van ez, mert csak technikákat tanulnak, ahelyett, hogy alkotnának valamit.

Az én iskolámban, ha egy gyerek például egy dobozt akar elkészíteni, kap a kezébe egy fűrészelt. Lefűrészeli a fadarabokat, összeszögeli. Legközelebb már csavarozza, és ez nem minden esetben következik be, de azért általában igen, amikor idősebb lesz azt mondja, nem jó ez így. Hogy kell ezt rendesen megcsinálni? Na, akkor kell neki elmagyarázni az illesztés szabályait! Amikor meg *akarja* csinálni. Úgy érzem, a gyakorlati oktatás itt hibázik nagyot. Rossz végén fogja meg a dolgot.

MONTESSORI: Teljesen egyetértek!

NEILL: El kellett vetnem egy teóriámat, pedig még le is írtam. A gondolatom az volt, hogy nem lehet egy gyereket semmire se kényszeríteni, ha az a valami nem fogja meg a képzeletét. Készít egy hajót, egy repülőt, egy kardot. Én magam régen nagyon szerettem rezet és bronzot verni, üstöket, tálcákat készítettem belőle. A gyerekek kicsit lekezelően figyelték, mit csinálok, tudja, olyan nézzétek-az-öreget-hogy-kalapál-lenézéssel. És nem akartak csatlakozni hozzám, mert egy rézüst nem tudta megragadni a fantáziájukat. Egy rézüstben nem tudod körülutazni a Földet. A tenger aljára se tudsz lemerülni vele. De meg kellett változtatnom a koncepciómat.

A fogadott fiam Anglia legjobb fazekasától tanult, majd elkezdett tanítani az iskolában, és elképesztő dolgokat készített a kicsi gyerekekkel. Teáskannákat készítenek, meg egyéb dolgokat, amik praktikusak és szakszerűen vannak elkészítve. Úgyhogy a teóriámnak lőttek. A gyerekek igenis készítenek olyan dolgokat, amihez nem kötnek valamilyen meseszerű gondolatot.

MONTESSORI: Ebből azt akarja kihozni, hogy ha a gyerek felnőttek között nő fel, a fantáziájuk sínyli meg?

NEILL: Hát, igen, az megsínyli. Ezért nagyon gonosz dolog misszionáriusokat küldeni a pogányok közé. Nem szép dolog bárki fantáziáját tönkretenni. Ember ellenes büntetnek érezném, ha egy mélyen vallásos embernek össze akarnám törni a hitét. Az bűncselekmény lenne. Egyértelműen. Ugyanez a helyzet a gyerekekkel.

MONTESSORI: Tehát ön úgy véli lehetséges tönkretenni egy ember képzelőerejét?

NEILL: Eltorzítani biztosan. A világ betegségeinek egy része ide vezethető vissza. A képzelőerő megakasztásához és eltorzításához. A vallás ugyanis a képzelőerőn alapul. És el is torzították: ma már nincsenek keresztények. Nietzsche szavaival élve, Krisztus volt az első és utolsó keresztény ember. Jézus igazi keresztény volt, de úgy vélem a kereszténység ma már pusztán fantazmagória. Ha nem így lenne, minden püspök a Trafalgar téren ülne és az atombomba ellen tiltakozna, ahelyett, hogy egy olyan ateistára hagynák ezt, mint Bertrand Russell. Hát, egy kicsit elkalandoztam. Hol tartottam?

MONTESSORI: Ha jól értettem, azt fejtegette, hogy a játék, pl. az indiánosdi a fantázia megnyilvánulása. Régebben táborozni vittem a gyerekeket, az erdőbe, ahol volt egy patak is. Egyszer megláttak engem az indiánosdi közepette, hogy elmerülten nézegettem egy növényt, ami ahelyett, hogy

egyenesen nőtt volna, ilyen görbén nőtt. Mondtam nekik, hogy ez azért van, mert keresi a fényt. Meglepődve kérdezték, hogy keresheti egy növény a fényt? És ezzel felébredt az érdeklődésük a természet más jelenségei iránt is. Hamarosan elkezdtek zöldségek életciklusaival foglalkozni, tudományos megközelítésből.

Ezek után, a következő táborozás alkalmával már a botanikával, geológiával foglalkoztak, megfigyelték a patak eróziós munkáját, meg ilyesmiket. A kirándulásaik már nem a fantázia világába vezették őket, mint például az indiánosdi, hanem felfedezések sorozatai lettek. Olyan is előfordult, hogy egyszerűen nem lehetett őket az ebédlőasztalhoz parancsolni, annyira belemerültek a tanulmányaikba.

NEILL: De hogyan következik mindebből, hogy ezek a gyerekek felnőtt korukban majd nem fogják verni a gyerekeiket, vagy hazudni nekik, vagy akár csak korlátok közé szorítani őket vagy az érzelmeiket? Mert nekem meggyőződésem, hogy a tanítványaim közül senki se fogja verni a gyerekét, vagy hazudni nekik, vagy megpróbálni átgyúrni a véleményüket, vagy jellemüket, és nekem csakis ez számít. Csakis ez. Ez számomra bőven elég, csak azt nem tudom, hogy ez hogyan következik mindabból, amiről eddig beszéltünk.

MONTESSORI: Nos, ha úgy nőnek fel, ahogy én elmondtam, akkor nincs szükség hazugságokra. Én sosem hazudok. Montessori doktornő megmutatta, hogy végre elindultunk azon az úton, hogy becsületes, szerény és boldog embereket neveljünk.

NEILL: Ebben egyetértetek. A kérdésem az, hogyan jutunk el a célunkhoz?

MONTESSORI: Szerintem ő ugyanazt tette, mint ön is: szabadságot nyújtott a gyerekeknek. De azt is feltárta, milyen fogékony periódusokon mennek keresztül.

NEILL: Fogékony időszakokon?

MONTESSORI: Igen. Ezek tudattalanul terelik a gyereket a tanulási tapasztalatok és érzelmi harmónia felé. Ez a fogékony időszak minden korban más és más.. Például ki az, aki egy gyereket megtanít beszélni? Amikor én angolul tanultam, voltak könyveim, tanáraim, segítségem, professzoraim. Mégsem tudtam úgy elsajátítani a nyelvet, mint egy Angliában született gyermek. Mert az a gyerek maga tanulja a nyelvet. Senki sem tanítja effektíve. Hogyan lehetséges ez ilyen kicsi korban? A gyermek az első szótagokat hat hónapos korában tanulja meg, amikor még nincs strukturált intelligenciája, nincs is lehetőség arra, hogy tanítsa őt bárki. És mégis: a gyermek kiejtésben és nyelvtanilag is olyan tökéletesen tanulja meg a nyelvet, hogy az anyanyelvévé válik.

NEILL: Igen, de az egyensúlyérzék is veleszületett és járni is tanítás nélkül tanul meg.

MONTESSORI: Pontosan! Nem csak a beszéddel van ez így. Szóval ebben a folyamatban a gyermekben hallatlan vonzódás él a kimondott szó iránt, az emberek beszéde iránt. Van, aki el tudja sajátítani a kínaiak kifinomult gesztusnyelvét, mások az olaszokét. Montessori doktornő ezt hívta gyermeki szivacs agynak, fotografikus agynak, amelyet nem csak az intellektus támogat, hanem az érzelmek is. A fejlődés egy bizonyos szakaszában, amikor látja, hogy mások írnak, ő is elkezd írni. Azt hiszem, ez az a pont, amikor a pedagógusok többsége nem veszi figyelembe a gyermekek igazi érzelmeit. A legtöbb helyen törvény tiltja, hogy hat-hétéves kora előtt megtanuljon írni-olvasni, hiába mutat kifejezett hajlandóságot.

NEILL: Hol? Olaszországban?

MONTESSORI: Sok országban, de igen, Olaszországban is. Svájcban is tiltva van. Franciaországban és az Egyesült Államokban, és máshol is, a gyerekek számára tiltott a tanulás még sokkal azután is, hogy készek lennének rá. A Montessori iskolában viszont a gyerekek az egyik teremben háromtól hatéves korig dolgoztak együtt, a másokban hattól kilencig, és

mindenki a saját tempójában haladt. Bizonyos gyerekek látták a nagyobbakat a tanárral dolgozni a tízes számrendszerben. Ki gondolná, hogy ez egy négyéves számára érdekes lehet? De az osztályban négy és féléves gyerekek mutattak olyan intenzív érdeklődést, hogy maguktól el is sajátították azt – és nem csak múló szeszély volt!

Míg máshol hét-nyolc éves gyerekeket éppen hogy csak megérintett a téma. Amikor az írás-olvasást hétéves korban vezettük be, az már annyira untatta őket, hogy megutálták az egészet. Míg a négy – négy és félévesek majd megőrültek izgalmukban, ha írásról volt szó. Európa, Ázsia és Amerika számos országában ez a tapasztalat, hogy az írás bevezetésére az ideális kor négy és fél – ötéves kor. Van, aki korábban tanul meg írni. Három és félévesen. Ebben az értelemben Montessori doktornő nem azt a szabadságot nyújtotta, hogy valamit ne csinálhasson a gyerek, mert túl fiatal hozzá, hanem megadta a lehetőséget, hogy csinálhassa, és az eredmény magáért beszélt. Ezt hívta ő szabad választásnak. Lett légyen szó írásról vagy matematikáról.

NEILL: A pokolba a matematikával!

MONTESSORI: Miért mondja ezt?

NEILL: Részben személyes okokból. Tudja, négy évet töltöttem az Edinburgh Egyetemen, hogy megszerezsem a diplomámat angoltól, mielőtt Németországba utaztam, hogy megalapítsam az iskolámat 1921-ben, és egyszer csak azon kaptam magam, hogy csendben kell üljek és hallgatnom mások előadásait művészetéről, filozófiáról és zenéről. Semmi nem maradt meg bennem, és akkor döböntem rá, milyen szánsalmasan gyenge az egyetemi képzés. És szerintem igaz az, hogy az iskolában tanultak túlnyomó része kiszáll a fejekből. Valaha tudtam Homéroszt görögül olvasni, ma már képtelen lennék rá. Valaha tudtam latinul olvasni. Ma már nem tudok.

MONTESSORI: Relatívén lényegtelen, igen.

NEILL: A kritikusaim sokszor vágják a fejemhez, hogy miért tartom távol a gyerekeket a zenéléstől. Hiszen nem kell tudniuk zenélni ahhoz, hogy élvezni tudják. De hát nézzük meg jó emberek millióit, akik sose tanultak zenét. Vagy azokét, akik mitsem tudnak a csillagászatról meg egyébekről. Annyi dolog van, amit tudni lehetne. De én úgy találom, a gyerekek azt fogják csinálni, amiben jók. Egy fiú, aki hát nem volt épp az ész bajnoka, nemrég hagyta el az iskolánkat. Asztalos lett, egészen jó asztalos, és boldog ember. Másik négy egyetemi tanár lett, vagy legalábbis előadnak az egyetemen. Volt olyan fiú is, aki tizenhét évesen úgy ment el Summerhillből, hogy nem tudott írni-olvasni. Ma sikeres mérnök.

MONTESSORI: Tizenhét évesen nem tudott se írni, se olvasni?

NEILL: Nem tudott. Azért tanult meg végül, mert rájött, hogy a nélkül nem tudja a mérnöki terveket megfejteni. Igaz ez egy bonyolult ügy volt, mert a nagymamája háromévesen a Bibliát olvastatta vele, úgy emlékszem. A lányom öt vagy hatévesen már olvasott mindenféle tanítás nélkül.

MONTESSORI: Ha valakit érdekel valami, akkor mindegy hány éves, meg fogja tenni a szükséges erőfeszítéseket, hogy megtanuljon írni-olvasni. Volt egy gyermekünk, aki egyszerűen nem volt hajlandó írni-olvasni. Egyáltalán nem érdekelte. De aztán feléledt az érdeklődése a biológia iránt. A termünkben voltak illusztrált biológiakönyvek. Ő meg folyton kérlelte egy társát, hogy olvasson fel belőle neki. Három-négy napig az meg is tette, de végül közölte vele, hogy szeretné a saját dolgaival foglalkozni, úgyhogy megkérte, menjen ő is a dolgára. Így aztán az odasomfordált a tanárhoz és megkérte, hogy tanítsa meg olvasni. És nagyon gyorsan meg is tanulta.

NEILL: Azt hiszem, nagy hátráltató erő a hangosfilm megjelenése. Amikor régen a gyerekek elmentek a némafilmekre, ahol feliratok voltak, ha az egyik megkérdezte, mi van odaírva, a másik leintette, hogy maradjon csöndben, mert ő nézni akarja a filmet. Úgyhogy kénytelenek voltak megtanulni

olvasni.

MONTESSORI: Pont ezt csinálják a felnőttekkel Indonéziában, tudta? A mozi ingyenes, de csak annak, aki tud olvasni. Nagy sikereket érnek el ezzel. A fogékony időszak azt jelenti, hogy az élet bizonyos szakaszaiban természetes tudásvágy ébred a gyerekekben bizonyos dolgok iránt. Vegyük például a négyzet- és köbgyökvonást. Tizenhárom-négy éves korban is még nagyon nehéznek bizonyult még a Montessori doktornő osztályaiban is, ahogy ma is az. De érdekes módon, nyolcéves gyerekek körében nagy sikert aratott.

NEILL: Mindazonáltal, nem hiszem, hogy ez igazán lényeges lenne. A fontos az, hogy képesek legyenek önmaguk lenni.

MONTESSORI: Egyetérttek.

NEILL: Mostanában mindenhol hallani, milyen fontosak a társadalmi ismeretek, hogy jó állampolgárokat neveljenek. De én mit sem adok a társadalmi ismeretek *tanítására*. Engem az érdekel, *tapasztalati* úton hogyan lehet elsajátítani a társadalmi ismereteket. És ennek egyetlen lehetséges módja az, ha hagyjuk, hogy magukat kormányozzák a gyerekek.

MONTESSORI: Hogyan működik az ön önkormányzata?

NEILL: Igen, az önkormányzat. Minden szombat este összejövünk és meghozzuk a saját törvényeinket. Az ülések elnöke mindig a gyerekek közül kerül ki. Törvényeket fogadnak el és mindenkinek egy szavazata van. Csak mert én vagyok az igazgató, az nem jelenti azt, hogy amit javaslok, az törvénybe lesz iktatva. Amit a közösség megszavaz, az lesz. A kisebbség le van szavazva. A kisebbség ugyanis elfogadja a többség szavazatát. Ezek a szabályok nagyon ésszerűek. Ne feledjük, bentlakásos iskola vagyunk. Bejárós iskolában nem nagyon lehetne önkormányzatot működtetni. Ott nincs miről törvényeket alkotni.

A gyűléseken nem a tanórákról esik szó. Inkább arról, hogy

ikszipszilon előző este a közösség nyugalmaét megzavarta, mert lámpaoltás után hangoskodott. Vagy hogy valaki elvette a másik biciklijét. Más meg káromkodott a moziban. Ilyen közösségi ügyekről esik szó. Mondja, mi történik, ha egy gyerek a Montessori iskolában káromkodik? Előfordul ilyesmi?

MONTESSORI: Persze, ha úgy tartja kedvük.

NEILL: A tanár beleegyezésével?

MONTESSORI: Igen, a tanár beleegyezésével. Nézze, nem szabad, hogy... ön régen szerzett tapasztalatot a Montessori iskolákról.

NEILL: Rosszkor voltam rossz helyen.

MONTESSORI: Ha épp tudni akarja, mivel múltatom öreg napjaimat, elmondom, hogy azzal, hogy leromboljam azt a nézetet, miszerint a Montessori iskola a tökéletes hely minden gyerek számára – ez egy olyan nézet, amit a maximalista, merev Montessori-követők osztanak. Ők ugyanis csak a Montessori gondolatok egy részét tették magukévá, és sokszor nem fogadnak el semmilyen ellenvéleményt. Néha magát Montessori doktornőt sem! Előfordult, hogy a doktornő kipróbált valami mást, mint ami le volt írva a könyvében, a tanárok pedig ellenszegültek, hiszen az nem való, hogy olyasmit tegyenek, ami nem „Montessori”. Úgyhogy hiába tud nekem felhozni példát rossz dolgokra, ami egy Montessori iskolában megtörtént, én fogok tudni felhozni még annál is rosszabbakat.

NEILL: Hát, elég megnézni Freudot és amit a nevében elkövetnek. Vagy nézzük meg az amerikai Summerhill iskolákat! Nemrég írtam egy levelet a Greenwich Village Voice c. lapnak New Yorkba, amiben nyilvánosan elzárkóztam minden amerikai iskolávtól, amelyik Summerhillnek hívja magát. Annyi rossz dolgot hallottam róluk. Mert ugye egy dolog a szabadság. Más dolog a szabadosság. Sosem jártam állami amerikai iskolában, de a tanulóim fele amerikai. Van némi különbség az angol és amerikai gyerekek között.

Az amerikaiak hajlanak a szabadosság felé. Egyszer meglátogattam Amerikában egy pszichológust, hogy elbeszélgessek vele. A szobában tartózkodott a felesége és két gyereke is. A gyerekek gyakorlatilag kisajátították a beszélgetésünket. Máskor meg a látogatók egy Cadillac-kel állítottak be, meg egy tizenhárom éves fiúval. A gyerek megunt a társalgást, úgyhogy elkérte az apjától a slusszkulcsot, hogy elmenjen kocsikázni. Az apuka meg szó nélkül odaadta. Egy tizenhárom éves gyerek egy Cadillac-kel! Nem tudom, ez elterjedt-e Amerikában, de én ezt tapasztaltam. Summerhillben akadtak is gondjaink az amerikai gyerekekkel. Olvasták a könyvemet, és gondolták ez egy jó kis iskola, itt azt csinálhatnak, amit csak akarnak. És amikor szembetalálják magukat az önkormányzattal, és hogy nem tehetik, amihez kedvük van, akkor felemelik a hangjukat.

MONTESSORI: Ön hogyan fogalmazná meg a különbséget szabadság és szabadosság között?

NEILL: Az én iskolában a szabadság annyit tesz, hogy csinálhatsz, amit akarsz, amíg más szabadságát nem sérted vele. Valahogy úgy, hogy ha egy gyerek nem akar matematikát tanulni, az az ő dolga, csakis az övé. De ha trombitálni támad kedve, miközben mások alszanak, az mindenki dolga. Ez már szabadosság.

MONTESSORI: Teljes mértékben egyetérték önnel.

Kapcsolódó oldalak:

- Fóti Péter: „Nem találom a találkozási pontot” – Mario Montessori és Alexander S. Neill beszélgetése 1964-ben
- Montessori a szabadságról